

НАЦІОНАЛЬНИЙ ПЕДАГОГІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ М.П.ДРАГОМАНОВА

СОЛЯНИК Світлана Федорівна

УДК: 172.4:379.8.093:379.8.095

ТУРИЗМ ЯК СОЦІОЕТИЧНИЙ ЧИННИК СУСПІЛЬНОГО ЖИТТЯ

09.00.03 – соціальна філософія та філософія історії

АВТОРЕФЕРАТ

дисертації на здобуття наукового ступеня

кандидата філософських наук

Київ – 2010

Дисертацією є рукопис:

Робота виконана на кафедрі філософії і соціальних наук Київського університету туризму, економіки і права.

Науковий керівник – доктор філософських наук, професор,
член-кореспондент НАН України
Пазенок Віктор Сергійович,
Київський університет туризму, економіки і права,
проректор з наукової роботи.

Офіційні опоненти: доктор філософських наук, професор
Кисельов Микола Миколайович,
Інститут філософії імені Г.С.Сковороди
НАН України,
провідний науковий співробітник
відділу філософських проблем
природознавства та екології;

кандидат філософських наук
Слободенюк Ельвіра Василівна,
Державна служба туризму і курортів
Міністерства культури і туризму України,
начальник відділу міжнародних відносин
та євроінтеграції.

Захист відбудеться «21» січня 2011 р. о 14.00 годині на засіданні спеціалізованої вченої ради Д 26.053.16 Національного педагогічного університету імені М.П.Драгоманова за адресою: 01601, м. Київ-30, вул. Пирогова, 9.

З дисертацією можна ознайомитися у бібліотеці Національного педагогічного університету імені М.П.Драгоманова за адресою: 01601, м. Київ-30, вул. Пирогова, 9.

Автореферат розісланий «15» грудня 2010 року

Вчений секретар
спеціалізованої вченої ради

Н.В.Крохмаль

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність теми дослідження. Сучасна цивілізація перебуває на переломному етапі свого поступу. Людству загрожує загострення різноманітних глобальних криз, в суспільстві зростає соціальна напруга. Як констатовалось на XXII Всесвітньому філософському конгресі (Сеул, Південна Корея, 2008), виникає суспільство величезних ризиків. За цих обставин нагальною стає потреба якісно нової стратегії людської життєдіяльності. Ця стратегія, яка спирається на парадигму глобальних «викликів та відповідей», передбачає створення антикризових соціальних механізмів, діяльність яких має бути спрямована на приборкання загрозливих для людських спільнот процесів, мінімізації їх руйнівних наслідків, забезпеченню стабільного характеру суспільної еволюції. Такими механізмами є, насамперед, усталені соціальні інститути – економіка, політика, право, освіта, культура тощо. Але дедалі ефективнішими виступають нові соціальні утворення, такі як інформаційно-комп'ютерні Інтернет-системи, культурно-анімаційні комплекси та Центри, міжнародний туризм. Сучасний цивілізовано організований, соціально відповідальний туризм – важливий елемент суспільної структури, який істотно доповнює діяльність інших соціальних інститутів, збагачує їх. Туризму як соціокультурному феномену притаманні всі атрибутивні ознаки соціального інституту: самодостатність і автономність, організаційна цілісність, наявність власної інфраструктури, комплекс усталених норм, принципів, правил регулювання діяльності своїх підрозділів, установ та підприємств, відповідний кадровий потенціал, його наукова та професійна підготовка тощо. Соціально-філософський дискурс туризму дозволяє не тільки виявити його місце в сучасному суспільстві, але й з'ясувати можливості антикризової участі в нестабільній соціальній ситуації. Як і всі без винятку соціальні інститути туризм відчуває на собі вплив несприятливих суспільних обставин, він також кризово вразливий. Але водночас цей соціальний інститут відзначається неабиякою стійкістю, здатністю до швидкої регенерації, інноваційного самооновлення. Це пояснюється тим, що туристські подорожі і пригоди забезпечують одну із найсуттєвіших мотивацій людської поведінки – постійну потребу у комунікаціях із світом Іншого, віковичне прагнення до поглибленого пізнання навколишнього Світу, потреби у відпочинку і розвагах.

Невипадково історію і культуру подорожування завжди описували в термінах стабільності, перманентності, часової тривалості, засобами таких екзистенціалів людського духу як свобода, незалежність, пригода, вічне «повернення». Людині, що подорожує, іманентно притаманна можливість збереження і перевірки власної ідентичності, соціальні філософи фіксують рекурсивну природу людської діяльності. Стабільність – базова потреба існування суспільства. Забезпечуючи своїми можливостями цю потребу

туризм тим самим сприяє збереженню суспільного життя в цілому. Але значення туризму як чинника стійкого суспільного поступу цим далеко не обмежується. Його вплив на соціум широковекторний. Туризм – це «діяльність, що має важливе значення в житті народу в силу безпосереднього впливу на соціальну, культурну, освітянську та економічну сферу життя держави та її міжнародні відносини» («Манільська декларація по соціальному впливу туризму», 1997 р.). Створюючи нові робочі місця, сприяючи розв'язанню такої гострої соціальної проблеми як зайнятість працездатних, вдосконалюючи не тільки об'єкти рекреаційної індустрії, але й суміжні з нею галузі господарства, здійснюючи процеси соціалізації та ресоціалізації значних верств населення, активно переймаючись охороною історико-культурних пам'яток і збереженням природних заповідників туризм, і це головне, виступає як один із впливових чинників «олюднення» всієї сукупності суспільних і міжособистісних зв'язків, їх облагородження на засадах культури. Туризм – важлива ланка мережі гуманістично орієнтованої кроскультурної комунікації, яка є дієвим засобом і ефективним регулятором взаємодії громадян різних соціальних устроїв і відмінних культурних систем, сприяє узгодженню, координації їх ціннісних уявлень та орієнтацій загальнолюдського значення. Тим самим визначається його внесок у становлення комунікативної моралі як етичного пріоритету цивілізації ХХІ-го століття. Як соціоетичний чинник туризм впливає на становлення «відкритого соціуму», розвинутого громадянського суспільства, його неформальних структур, які створюються відповідно до людиновимірjuвальних критеріюв спілкування. Він стверджує значущість аксеологічних принципів вдосконалення всіх сфер особистісного буття. Разом з тим туризм впливає на всіх суб'єктів туристського процесу, формуючи в них соціально відповідальну, підприємницьку, комунікативну, екологічну, етичну, екзистенціальну культуру. «Людина, що подорожує» (*homo viator* – Габріель Марсель) – це особистість з розвинутою екзистенційною структурою, з навичками діалогового спілкування, з виразними особливостями власного культурного горизонту, розумінням багатоманітності «життєвого світу».

Соціально-філософське осмислення зазначеного факту кореспондує тому антропологічному, екзистенціальному, феноменологічному повороту, який спостерігається в сучасній філософській думці. Туризм як соціальний інститут здатний ефективно сприяти розв'язанню актуальних соціальних, моральних і культурних проблем сучасного співтовариства, ініціювати створення програм і стратегій забезпечення якісно нового рівня суспільного розвитку.

Стан наукової розробки теми. Наукове осягнення туризму відбувалося в руслі загальнокультурної і філософської традиції осмислення впливу подорожей, як одного із найдавніших форм людського буття, на суспільне життя. В цьому плані велике методологічне значення мають

рефлексії над феноменом подорожей філософів, істориків, письменників, географів, державних діячів, дипломатів. Цінні спостереження і узагальнення щодо подорожей, їх соціального і культурного значення належать Сократу, Фалесу, Піфагору, Платону, Аристотелю, Марко Поло, Мішелю Монтеню, Блезу Паскалю, Френсісу Бекону, Франсуа Вольтеру, Григорію Сковороді, Жан-Жаку Руссо та багатьом іншим.

Важливу роль в дослідженні мотивацій діяльності «подорожуючої людини» відіграють концепти соціальної детермінації поведінки, які сформульовані в працях Дж.Локка, Т.Гоббса, П.Сорокіна, Е.Дюркгейма.

Особливо гостро нині стоять питання дослідження своєрідної природи моральних та соціальних цінностей туризму, що засвоюються людиною в процесі її соціалізації, мають орієнтуючу значущість для індивіда. Важливими в цьому плані є соціально-філософські твори, в яких розкривається сутність моральних засад людської життєорієнтації. В працях видатних філософів – М.Бубера, Е.Левінаса, С.К'єркегора, Ж.-П.Сартра, М.Гайдеггера міститься глибока характеристика сучасної «ситуації людини», її спроби подолати «владу повсякденності», вирватися із «обіймів» «несправжнього існування», в тому числі засобами подорожей.

Особливу цінність для нашого дослідження складають роботи українських філософів, в яких вперше репрезентовано новий напрям суспільствознавства – «філософія туризму». В працях О.Базалука, В.Воронкової, В.Горського, О.Головашенко, Г.Горак, В.Заблоцького, І.Зязюна, А.Єрмоленка, В.Кізіми, М.Кисельова, В.Кушерця, С.Куцепал, О.Левицької, В.Ляха, Я.Любивога, В.Малахова, М.Михальченка, І.Надольного, О.Онищенка, В.Пазенка, М.Поповича, П.Табачковського, В.Федорченка, М.Цюрупи, П.Яроцького містяться методологічно значущі положення щодо комплексної характеристики туризму як соціального інституту, досліджуються окремі його соціально-філософські аспекти: «Філософія туризму» (В.Пазенок); «Субстанційні виміри феномену туризму» (В.Кізіма); «Екзистенційно-етичний сенс туризму як різновиду подорожування» (В.Малахов); «Екзистенційні виміри туристичної подорожі» (В.Лях) та ін. Важливим методологічним підґрунтям в осмисленні туризму як соціального інституту є розкриття сутності поняття «соціального» широко представленого в роботі В.Беха «Філософія соціального світу».

Також слід назвати роботи українських вчених М.Крачила, О.Шаблій, В.Федорченка, Б.Яценка, О.Любіцевої, Ю.Заставного, В.Мацоли та ін., в яких була розроблена методологія формування та розвитку територіальних рекреаційних систем, з'ясована їх функціональна структура, визначено вплив географічних чинників на туристський потенціал.

Важливе значення для дослідження мають соціологічні концепції Ч.Міллса, Х.Ортеги-і-Гассета, Г.Маркузе, З.Баумана, Е.Гідденса, що містять філософсько-соціологічний аналіз процесів, пов'язаних з феноменом подорожей і туризму.

В концептуальних доробках А.Єрмоленка, В.Федорченка, О.Левицької, В.Ляха розкрита одна із найвищих людських цінностей – спілкування. Особлива увага надається гуманістичній функції «відповідального туризму» – сприяти розумінню і розповсюдженню загальнолюдських етичних цінностей у дусі толерантності та поваги до різноманітних філософських, ідейних та релігійних переконань, культурних норм.

Важливе місце у дослідженні туризму, як соціоетичного чинника суспільного життя, належить природоохоронним, екологічним завданням туризму. Значення екологічної складової філософії туризму переконливо показано в концептуальних доробках М.Кисельова, Т.Гордашук, Г.Горак.

Проте, недостатньо розробленими залишилися проблеми соціоетичної значущості туристської діяльності, як соціального чинника, що й стало предметом нашого дослідження.

Зв'язок дослідження з науковими програмами, планами, темами.

Дисертаційне дослідження здійснювалось в межах теми науково-дослідної роботи Київського університету туризму, економіки і права «Туризм як суспільний феномен: проблеми теорії («туризмології») і практики», затвердженої Вченою радою університету (протокол №5 від 23 січня 2002 року) та плану науково-дослідної роботи кафедри філософії і соціальних наук Київського університету туризму, економіки і права. Тема дисертації затверджена Вченою радою Київського університету туризму, економіки і права (протокол №7 від 27 березня 2002 р.) відповідно до Державної програми розвитку туризму на 2002-2010 роки та перезатверджена Вченою радою Київського університету туризму, економіки і права (протокол №3 від 05 березня 2008 р.).

Об'єктом дисертаційного дослідження є туризм як соціальний інститут – впливовий чинник суспільного життя.

Предметом дисертаційного дослідження є соціоетична значущість туристської діяльності як засобу формування соціоморальної культури учасників туристського процесу.

Мета дослідження полягає у здійсненні концептуального осмислення туризму як соціоетичного чинника суспільного життя в контексті формування культури особистості суб'єктів туристської справи.

Реалізації цієї мети слугувала постановка і розв'язання наступних взаємопов'язаних дослідницьких завдань:

- з'ясувати системний характер впливу туризму як соціального інституту на суспільне життя;
- визначити соціально-філософську методологію виявлення соціально-етичної ролі туризму в суспільстві;
- проаналізувати аксеологічні засади суспільно-значущої, культурно-цивілізаційної діяльності суб'єктів туризму;
- розкрити гуманістичний потенціал туристських соціальних комунікацій, їх місце у процесі активізації людських стосунків;

- окреслити місце туризму в сучасній антикризовій стратегії «сталого розвитку» соціуму;
- репрезентувати концепцію «відповідального туризму» – концентрованого виразу туризму як впливового чинника суспільного поступу.

Методологічну основу дисертаційного дослідження становлять праці класиків соціальної і моральної філософії, в яких здійснюється рефлексія над феноменом подорожей, роботи сучасних фахівців-туризмологів, прикладної, професійної етики, морального виховання та соціалізації особистості. Для розв'язання визначених завдань використовувався комплекс взаємодоповнюючих підходів та методів пізнання соціоморальних можливостей туризму, аналізу різноманітних аспектів його впливу на суспільне життя. Зокрема: соціально-філософський підхід у виявленні соціальної сутності туризму, системний підхід до туризму як соціоетичного чинника суспільного життя; діяльнісний підхід що забезпечує аналіз туризму як сфери духовно-практичної активності індивідів. Конкретизацією зазначених підходів виступають різноманітні сучасні методи дослідження, серед яких виділяються: екзистенційний метод з'ясування своєрідності прояву таких екзистенціалів як «свобода», «вибір», «зустріч», «повернення», «відповідальність» в туристичних подіях; культурологічний метод формування соціокультурних (в тому числі моральних) якостей людини як суб'єкта туристичної діяльності; синергетичний метод, що з'ясовує взаємозв'язок, взаємодію та взаємозумовленість елементів туризму як соціального інституту і соціальної системи; туризмологічний метод осмислення соціального та морального змісту різноманітних практик сучасного туризму.

Наукова новизна одержаних результатів полягає в тому, що вперше в соціально-філософській літературі здійснено комплексний аналіз туризму як соціального інституту, впливового чинника суспільного життя, виявлено соціоетичну значущість туристської діяльності в контексті формування культури особистості суб'єктів туристської справи. В цьому контексті сформульовані такі основні результати даного доробку, які характеризуються науковою новизною, розкривають базову концепцію дисертації і виносяться на захист:

- визначено, що туризм як соціальний інститут системно, комплексно впливає на всі сфери суспільного життя сприяючи його розвитку, ускладненню і вдосконаленню. Доведено, що в структурі цього впливу визначальними є: глобалізаційна (туризм як чинник загальноцивілізаційних процесів, діалог національних культур); соціально-економічна (зростання добробуту, боротьба з бідністю); соціально-інтегративна (утворення середнього класу, продукування нових соціальних ролей, соціалізація і ресоціалізація місцевого населення, розвиток і збагачення соціальної

інфраструктури); культурно-моральна (становлення нової «соціальної етики», етизація і гуманізація туристського бізнесу) складові;

– обґрунтовано, що теоретико-методологічну базу дослідження впливу туризму на соціум забезпечують діяльнісний підхід, комунікативний метод виявлення сенсу крос-культурних контактів, туризмологічний метод з'ясування соціального та морального змісту та значення суспільних практик туризму;

– доведено, що глибинну сутність впливу туризму на суспільну культуру, масову та індивідуальну свідомість визначають такі аксеологічні екзистенціали як «благо» (добро), «свобода», «спілкування», «толерантність», «відповідальність»;

– наголошується, що ядром мотиваційної системи «людини, що подорожує» (*homo viator*) є «туристська свобода». Засобами невимушеного вибору особистість самовизначається та самореалізується;

– доведено, що туризм є одним із впливових каналів трансляції загальнолюдських цінностей добросусідства, взаємовизнання та взаємоповаги, які фокусуються у морально-культурному спілкуванні, утворюючи «мультикультурний простір» (С.Жижка), в якому відбуваються діалогові контакти індивіда зі світом «Іншого»;

– показано, що туризм своїми економічними, моральними засобами та соціальними орієнтаціями сприяє узгодженню суспільних та індивідуальних інтересів, запровадженню коеволюційного типу взаємин суспільства і природи, мінімізації соціального зла, забезпеченню тим самим антикризової стратегії стабільного розвитку;

– розкрита концептуальна сутність і основні форми прояву «відповідального туризму» в сучасних соціальних практиках. Показані спорідненість доктрини «відповідального туризму» з концепціями комунікативної етики (К.-О.Апель) та інноваційним «категоричним імперативом» (Р.Йонас).

Теоретичне і практичне значення одержаних результатів. Результати дисертаційного дослідження є актуальними як в теоретичному, так і в практичному аспектах. З розвитком прикладної соціальної філософії, виникненням нових поглядів на соціальні процеси, цілком правомірною постає проблема «філософії туризму». Ця теоретична рефлексія з'ясовує суспільну і смислоутворювальну сутність туризму у понятійний спосіб, представляє його категоріально та концептуально. В контексті проблематики соціальної філософії соціоетичний вимір туризму дозволяє з'ясувати важливі аспекти інноваційних соціальних процесів, які поступово набувають гуманізованої якості. А це, в свою чергу, збагачує світоглядне, культурне, пізнавальне, комунікативне значення туризму як специфічного соціального інституту і феномена загальнолюдської культури. Проблематика соціоетичного значення туризму – органічна частина теорії туризму («туризмології») як специфічної соціо-економічної і соціо-гуманітарної

дисципліни, що носить синтетичний характер і відрізняється розгалуженими міжнауковими зв'язками.

Практичне значення одержаних результатів полягає у формуванні і розвитку нового реєстру соціокультурних потреб «подорожуючої людини». Практичний вимір туризму забезпечується завдяки аналізу можливостей туристських практик розв'язувати економічні, господарчі, соціальні проблеми, здійснювати організацію обміну досвідом суспільної культурно-охоронної та екологічної діяльності, виконання функції «народної дипломатії».

Концептуальні ідеї та фактологічний матеріал дисертації можуть бути використані у підготовці спеціальних курсів з соціальної філософії, психології, соціології, політології, культурології, прикладної етики у вищих навчальних закладах, насамперед на факультетах і відділеннях туристського профілю.

Особистий внесок здобувача. Дисертація є самостійним дослідженням. Більшість опублікованих праць написані без співавторів. Допоміжні і проміжні завдання дослідження відображено у спільній публікації з В.С.Пазенком, В.К.Федорченком у навчальному посібнику «Філософія туризму» (підрозділ «Соціокультурні комунікації в туризмі») розкрито соціокультурні комунікації та їх прояв у сучасній туристській діяльності (с. 227-234).

Апробація результатів дисертації. Основні концептуальні ідеї та положення дисертації обговорювалися на засіданнях кафедри філософії і соціальних наук Київського університету туризму, економіки і права, на низці міжнародних науково-практичних конференцій, а саме: «Туризм у ХХІ столітті: глобальні тенденції і регіональні особливості» (Київ, 2001); «Міфологічний простір і час у сучасній культурі» (Київ, 2003); «Культура і освіта фахівців туристської сфери: сучасні тенденції і прогнози» (Київ, 2004); «Полікультуротворча діяльність 2005» (Київ, 2005); «Практика сучасного туризму: соціальна та економічна ефективність» (Київ, 2008); IV-X аспірантських читаннях (Київ, 2005-2010); професорських читаннях «ХХІ століття і культура особистості фахівця» (Київ, 2002); «круглих столах», що проводилися у Київському університеті туризму, економіки і права: «Соціоекономічні проблеми туристського ринку» (Київ, 2004); «Інформаційна культура суспільства, особистості і освіта» (Київ, 2005); науково-теоретичній конференції «Проблема сутності свободи: методологічні та соціальні виміри» (Київ, 2007).

Публікації. Основні положення і висновки дисертаційного дослідження викладено в 14 публікаціях автора: у фахових виданнях ВАК України з філософських наук – 6, у підручнику – 1, у тезах доповідей на науково-практичних конференціях – 7.

Структура дисертації та обсяг роботи впливає з поставленої мети та завдань, які зумовили логіку побудови дослідження. Робота складається зі

вступу, трьох розділів, поділених на підрозділи, висновків і списку використаних джерел (215 позицій). Загальний обсяг дисертації складає 203 сторінки, основна частина – 181 сторінка.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ ДИСЕРТАЦІЇ

У вступі обґрунтовано актуальність обраної теми, визначена мета роботи, її предмет і основні завдання, окреслено наукову новизну та практичне значення результатів дисертаційного дослідження.

У першому розділі – **«Науково-теоретичні засади дослідження туризму як соціоетичного чинника суспільного життя»** – визначено ступінь наукового опрацювання теми дисертації, з'ясовані загальна методологія та основні методи дослідження.

У підрозділі 1.1. – *«Осмилення феномену подорожі та туризму як соціоетичного чинника суспільного життя в історико-філософській традиції»* – з'ясовується роль соціальних та моральних засад в туристській діяльності, які генетично пов'язані із значно ширшою проблемою осмилення впливу подорожей на суспільне життя. В цьому плані велике методологічне значення мають рефлексії над феноменом подорожей тих філософів, істориків, письменників, географів, державних людей, дипломатів, які у свій час під час мандрівок знайомилися з культурою, звичаями, господарюванням інших народів. Такими були Анахарсис, Сократ, Фалес, Піфагор, Платон, Аристотель, Марко Поло, Мішель Монтень, Блез Паскаль, Френсіс Бекон, Франсуа Вольтер, Григорій Сковорода, Жан-Жак Руссо та ін.

Методологічно значущими для розуміння такого якісного різновиду подорожей як сучасний туризм стали ключові положення праць Дж.Локка, Т.Гоббса, П.Сорокіна, Е.Дюркгейма щодо соціальної детермінації людської поведінки, роботи С.К'еркегора, М.Бубера, Е.Левінаса, Ж.-П.Сартра, М.Гайдеггера стосовно природи моральних цінностей, їх орієнтуючої значущості для індивіда. При цьому особливо значущими є соціально-філософські твори, в яких акцентовано викладена сутність моральних засад людської життєорієнтації.

В роботі по суті вперше в соціо-філософській теорії туризм досліджується як самостійний соціальний інститут, який виконує цілу низку соціоетичних функцій.

Протягом останніх десятиліть (1990-2000 рр.) в українській соціально-філософській літературі почав проявлятися інтерес до досліджень туризму як широкого соціо-культурного та інституційного утворення. Зокрема в працях В.Антоненка, О.Базалука, О.Буді, В.Воронкової, О.Головашенко, В.Горського, Г.Горак, В.Заблоцького, І.Зязюна, А.Єрмоленка, В.Кізіми, М.Кисельова, В.Кушерця, О.Левицької, В.Ляха, Я.Любивога, В.Малахова, М.Михальченка, І.Надольного, О.Онищенка, В.Пазенка, М.Поповича, П.Табачковського, В.Федорченка, Н.Фоменко, М.Цюрупи, П.Яроцького

містяться методологічно значущі положення щодо комплексної характеристики туризму як соціального інституту, так і окремих його аспектів.

З'явилися і перші вітчизняні дисертаційні роботи, в яких висвітлені різні філософські аспекти туризму як соціального і культурного явища суспільного життя: туризм як форма соціальної активності людини (О.Головашенко), туризм як чинник гуманізації відносин між народами (Е.Слободенюк), туризм в структурі сучасної соціальної комунікативної культури (С.Сарновська, В.Бондаренко-Брінь), туризм як міжнародний феномен (К.Жадько). В кандидатській дисертації Н.М'ясникової досліджується проблема відповідальності у сучасних соціальних практиках, в тому числі туристських. Важливі туризмологічні аспекти висвітлені також в захищених кандидатських та докторських дисертаціях, присвячених соціологічним проблемам туризму (І.Мініч); аналізу економічних питань туристичної практики (Л.Гонтаржевська, А.Добровольська, С.Мельниченко, Г.П'ятницька, Т.Ткаченко, Л.Шульгіна); правових засад туризму (І.Валентюк, І.Доляновська, Н.Федорченко).

При дослідженні туризму як чинника суспільного життя головну увагу було зосереджено на соціоетичних аспектах аналізованої теми, які взагалі не виступали предметом соціально-філософського та етичного розгляду, або ж перебували на периферії дослідницького інтересу.

У підрозділі 1.2. – «Методологія визначення етичних принципів організації туризму» – розроблено методологію дослідження, основою якої стали праці класиків світової філософії та праці сучасних соціальних філософів, в яких визначаються підходи, методи та поняття, котрі слугують інструментарієм вивчення туризму як соціоетичного чинника суспільного життя, характеризують мотиваційну природу туристської поведінки, аналізують проблеми самоствердження людини засобами подорожей.

Проаналізовані та систематизовані різноманітні підходи до вивчення туризму як соціоетичного чинника суспільного життя. Серед зазначених підходів до аналізу соціально-етичної сутності туризму у зазначених аспектах обрані: соціально-філософський, системний та діяльнісний.

Соціально-філософський підхід дає можливість представити туризм в якості специфічного соціального інституту, особливої суспільної інфраструктури, окремої ланки системи соціальних відносин, помітного чинника розвитку та вдосконалення суспільства.

Системний підхід дозволяє комплексно аналізувати туризм як суспільне утворення, елементи якого щільно пов'язані і у своїй взаємодії, впливають на всі сторони суспільного життя, забезпечуючи його розвиток і вдосконалення.

Діяльнісний підхід забезпечує аналіз туризму як сфери духовно-практичної активності індивідів, що уможливорює безпосередній та адекватний прояв сутнісних якостей людини, розкривається через з'ясування специфіки суб'єкт-суб'єктних відносин, суспільних взаємодій, різноманітних

форм людського спілкування, міжіндивідуального та кроскультурного діалогу.

Конкретизацією зазначених підходів в дисертації виступають різноманітні методи дослідження, серед яких особливо виділяються: екзистенційний, культурологічний, синергетичний та туризмологічний.

За допомогою екзистенційного методу досліджується специфіка проявів у туризмі таких основних екзистенціалів як «вибір», «самовизначення», ситуація «турботи», «ризик», «надії» тощо.

Засобами культурологічного методу досліджуються соціокультурні (в тому числі моральні) якості людини як суб'єкта туристичної діяльності, аналізуються чинники, які покликані забезпечити основні соціальні і культурні потреби, гармонійний, духовний розвиток особистості подорожуючого.

Синергетичний метод сприяє розгляду туризму не лише як планово-організаційної діяльності, а як спонтанно здійснюваний самотійний прояв людського буття, здатного саморозвиватися, самовдосконалюватися та самооновлюватися.

За посередництвом туризмологічного методу здійснюється наукове осмислення соціального та морального змісту різноманітних практик сучасного туризму, формування сучасної «туристської свідомості» як фрагменту суспільної свідомості.

У другому розділі – **«Морально-етичні виміри туристичної діяльності»** – розглянуто проблему ціннісних орієнтацій в туристичній діяльності, визначено в цьому контексті соціоетичний сенс туризму.

У підрозділі 2.1. – *«Ціннісні орієнтації суб'єктів туристичної діяльності»* – доводиться, що аксеологія туризму у концептуально понятійний спосіб рефлексує ціннісне значення діяльності суб'єкту «мандрівного життя». Здійснено соціально-філософський аналіз тих добродієностей, що набувають для учасника туристських акцій статусу ціннісного значення: «благо», «добро», «бажане» тощо.

В туризмі вирізняються два основних типи цінностей: цінності, сенс яких визначається вітальними потребами й базовими інтересами людини як біологічної істоти, і цінності, які надають духовного сенсу існуванню людини як соціальної істоти. Проаналізовані такі поняття як «вищі» або «культурні» цінності, «смісложиттєві цінності» або «самоцінності» (екзистенційна цінність, ідеальна цінність). Як засіб ціннісного опанування світом високого філософсько-гуманістичного значення набуває комунікативна культура особистості мандрівника.

Охарактеризовано основні стратегії перспектив розвитку туристичної галузі, в яких суттєвою складовою є збереження та відновлення культурних цінностей, розробка механізму раціонального та екологічно збалансованого використання природного та історико-культурного потенціалу. Дані програми свідчать про зміну пріоритетів туристичної галузі в бік соціально-етичної складової.

Із всієї множини цінностей виділені – «свобода», «спілкування», «відповідальність». Ця аксеологічна тріада – визначальні етичні екзистенціали туристської поведінки.

У підрозділі 2.2. – «Екзистенційно-позитивний етичний сенс туризму» – розглянуто екзистенційні інтенції туризму. Туризм – один із дієвих засобів подолання або принаймні пом'якшення «несправжнього існування» людини. Він уможливорює істинне, «автентичне» людське буття насамперед тоді, коли людина від споглядально-чуттєвого або відверто споживчого способу буття переходить до духовного, глибинного самоусвідомлення «до самої себе». Справжня екзистенція людини тотожна її свободі, бо спирається на готовність до вільного самовизначення. Жадоба свободи породжує у людини почуття відповідальності за власний вибір, в тому числі вибір способу життя.

Однією із головних в екзистенційних програмах людини є потреба в духовному спілкуванні. Саме «екзистенційне мандрівництво» спрямоване на віднайдення того, із ким або з чим особистість була б у змозі «гідно вступити в діалогічне спілкування усім своїм єством».

Доведено, що екзистенційно-особистісне існування є домінуючим зв'язком людини з природою, Всесвітом. Воно реалізується в різних видах туризму, насамперед у «зеленому» туризмі, який найкраще відбиває глибинну природну сутність індивіда. Ніколло Аббаньяно назвав позитивний виважений тип взаємин людства з природою «коекзистенцією». Узгоджений антропо-суспільно-природний (коекзистенційний) вимір туризму – не просто вимога часу, але й можливість гарантувати самозбереження людства.

У підрозділі 2.3. – «Свобода – ядро соціоморальної мотивації активності людини, що подорожує (*Homo viator*)» – наголошується, що ядром мотиваційної системи мандрівної людини є «туристська свобода». Це пов'язано з тим, що свобода – сутнісна характеристика моральної автономії людини. Завдяки «туристській свободі» здійснюється творча самореалізація особистості. Саме завдяки творчій свободі, у креативній, цілеспрямованій, невимушеній діяльності, проявляється духовна сутність особистості, її прагнення до саморозвитку.

Феномен свободи в туризмі розглянуто у різних площинах: у свободі фізичного переміщення великих контингентів людей у географічному й соціально-політичному просторі; у реалізації можливостей економічної свободи, яка визначається рівнем достатку індивідів, що стають туристами; у свободі вибору відпочинку; у визначенні соціальним суб'єктом напряму власного світоглядного, культурного й духовного розвитку, який можна стимулювати тим чи іншим типом або маршрутом туристичної подорожі. Визначені міра туристської свободи, діалектичний зв'язок свободи і відповідальності. Доведено, що свобода в туризмі є комплексним засобом реалізації потреб особистості.

Відзначається, що екзистенційна свобода мандрівника характеризується не лише зовнішньою незалежністю, а й внутрішнім задоволенням. В мандрюванні, звільняючись від примусово зумовленого способу життя, людина вибирає свій шлях та проектує своє життя у складних обставинах реального світу.

Обґрунтовується думка, що туристська свобода тісно пов'язана з таким поняттям як «народна дипломатія», адже туристські зв'язки не потребують офіційної регламентації, здійснюються невимушено, утворюють довготривалий режим міжлюдського спілкування.

У підрозділі 2.4. – «Спілкування як моральна цінність туристських комунікацій» – спілкування інтерпретується як безпосередні суб'єкт-суб'єктні відносини, котрі визначаються цілями і цінностями, на які орієнтується подорожуючий. Воно сприяє самовираженню, реалізації внутрішнього світу людини, презентації людської гідності. Сенс спілкування в туризмі полягає у визнанні цінності іншої людини «як самої себе».

Здійснено аналіз соціокультурних комунікацій в туризмі як засобу міжкультурної взаємодії. Доведено, що соціокультурні комунікації в туризмі найкращий спосіб знайомства з культурою різних країн і народів. Така інтенсивна взаємодія представників різних соціумів виробляє спільну основу в їхніх життєвих орієнтаціях, мотиваціях та цінностях, сприяє можливості більшої координації їхніх дій у різних сферах суспільного життя – економічній, політичній, екологічній, культурній.

Розглянуті різні види та форми комунікації: стихійна комунікація та раціонально задалегідь визначена комунікація; комунікації, що здійснюються під час паломницького (релігійного) туризму; глибинна екзистенційна міжособистісна комунікація. Великого значення також набуває комунікація засобами телебачення, Інтернет-мережі, листування. Але насправді глибокі і соціально значущі комунікації відбуваються тоді, коли туристи безпосередньо занурюються в інше культурне середовище.

Високого філософсько-гуманістичного значення в наслідок ціннісного опанування світом набуває формування комунікативної культури особистості. Саме туристські комунікації дозволяють встановити стосунки невимушеного, добровільного спілкування, заснованого саме на довірі, щирості, добродійності. Туризм здатний примирювати конфронтуючих, розв'язувати конфлікти, його комунікативні можливості дозволяють досягати інтерсуб'єктивного узгодження смислу людського буття.

Третій розділ – «Соціально-праксеологічні функції туризму» – присвячено дослідженню суспільно значущих, продуктивних функцій туризму, які забезпечують поєднання теоретичної діяльності науковців-туризмологів та практичної роботи діячів туристичної галузі. Розглянуто проблему негативних наслідків сучасного масового туризму та шляхи їх подолання. Показано формування тенденції сталого розвитку туризму. Розкриті основні напрямки подальшого розвитку туризму та екотуризму в XXI ст.

У підрозділі 3.1. – «Соціально-моральна результативність туризму» – підкреслюється роль туризму у формуванні особистості, її всебічному розвитку, здатності адаптуватися в сучасному глобалізованому світі. Реалізувати ці потреби особистість може в рамках туризму як сфери практичної діяльності.

Виконуючи такі важливі соціальні функції, як відновлення соціальних ресурсів суспільства (забезпечення зайнятості населення і росту його доходів; підтримання та розвитку рекреаційних зон регіону, оздоровлення та розваги людей); сприяння раціональному використанню вільного часу, туризм виступає як вагомий сектор суспільного виробництва. При цьому соціальний аспект (соціалізація, ресоціалізація) туризму має виступати як мета, а ринковий, бізнесовий – як засіб її реалізації.

Туризм є суттєвим фактором, який сприяє забезпеченню миру у всьому світі, є моральною та інтелектуальною базою для налагодження міжнародного взаєморозуміння та співробітництва. Покращуючи стан фізичного та психічного здоров'я людини туризм впливає на забезпечення соціальної рівноваги, особистісного і суспільного благополуччя. В професійному аспекті він сприяє розкриттю здібностей людини, зростанню її освітнього рівня, є фактором індивідуального і колективного самовдосконалення, чинником сталого розвитку суспільства.

Туризм є важливою формою організації змістовного дозвілля, основним засобом міжособистісних зв'язків, політичних, економічних і культурних контактів всіх секторів суспільного життя.

Підрозділ 3.2. – «Проблема негативних наслідків сучасного масового туризму» – констатує, що завдяки універсалізації туризму, його глобалізації невідомо збільшуються туристські потоки. Відповідно зростає масштаб не тільки позитивних, але й негативних впливів туризму на суспільство та природу.

Темпи розвитку міжнародного та внутрішнього туризму потребують особливої уваги до виявлення взаємозв'язку між природоохоронною діяльністю і розвитком туризму. Як і інші економічні сектори, туризм інтенсивно споживає природні ресурси, породжуючи не тільки чисельні екологічні, але й культурні і соціальні проблеми. Розглянуто три напрями негативного впливу туризму: на природне, соціально-економічне та культурне середовище.

Розглянуті взаємовідносини туристської галузі і соціо-культурного середовища приймаючих територій. Доведена необхідність змін, розвитку нових напрямів туризму (м'який, альтернативний туризм). Наголошується, що одним із стабілізаторів суспільного розвитку стає сталий, соціально відповідальний туризм, за допомогою якого можливо вирішити цілий комплекс економічних і соціальних проблем.

У підрозділі 3.3. – «„Відповідальний“ туризм як важливий чинник реалізації стратегії сталого розвитку» – зазначається, що разом із розширенням можливостей туризму, подорожей і мандрівок зростає і міра відповідальності людини за те навантаження, яке вона справляє на навколишнє середовище, за його бережливе використання та збереження для прийдешніх поколінь. Вирішити ці завдання допоможе реалізація стратегії сталого розвитку туризму, в основу якої покладено три принципово нові коекзистенційні моделі: екологічна безпека, соціо-культурна усталеність, економічна стабільність. Особлива роль в реалізації цієї стратегії належить

екологічному туризму як ефективному засобу реалізації принципів цивілізованого діалогу «суспільство – природа». В рамках даної проблеми продуктивним видається осмислення такого явища як екологізм, покликаного не лише науково проаналізувати наявні явища і процеси, а й знайти відповіді на гострі екологічні проблеми.

Концепція сталого розвитку стосується не лише економічного зростання, соціального прогресу та охорони навколишнього середовища. Вона має також виключно важливі в соціальному відношенні етичний та культурний виміри. Етичне регулювання поведінкою людини, що подорожує, визначено в документах, які формулюють основні принципи сталого розвитку туризму («Конвенція з біологічної різноманітності» (1995), «Манільська декларація по соціальному впливу туризму» (1997)). Проаналізована роль «Глобального етичного кодексу туризму» (Сантьяго (Чілі), 1999), основні положення якого характеризують основне призначення туризму, формулюють нормативи по забезпеченню прав людини на подорожі (соціальний туризм як туризм «для всіх», «туристське право»). Якісно новим баченням розвитку туризму і курортів, як пріоритетної сфери національної економіки і культури має стати «Державна програма розвитку туризму і курортів на період до 2015 р.».

У **висновках** узагальнюються результати дослідження, визначаються напрями подальшої розробки соціоетичної проблематики туризму.

Соціально-філософський аналіз туризму як соціоетичного чинника суспільного життя здійснювався за допомогою низки теоретико-методологічних підходів, таких як соціально-філософський, що уможливило представити туризм в якості специфічного соціального інституту, особливої суспільної інфраструктури; системний підхід, що дозволив розглядати туризм як суспільне явище, елементи якого у своїй взаємодії впливають на всі сторони суспільного життя; діяльнісний підхід, що забезпечував аналіз туризму як сфери духовно-практичної активності індивідів, розкривав туризм через поняття суспільних взаємодій, різноманітних форм людського спілкування, міжлюдських зв'язків, діалогу. Конкретизацією зазначених підходів виступили такі методи дослідження, як: екзистенційний, культурологічний, синергетичний та туризмологічний.

Вперше здійснено комплексний аналіз туризму як соціального інституту, впливового чинника суспільного життя. Визначено, що подібно іншим соціальним інститутам, туризм має свою специфічну структуру. Виконуючи цілу низку різноманітних функцій, туризм істотно доповнює діяльність інших соціальних інститутів, збагачує їх. Він сприяє реалізації принципів відкритості, партнерства і кроскультурної взаємодії. Відбувається розширення взаємодії соціальних суб'єктів, в тому числі і цілих соціумів у існуючому глобальному просторі. Як соціальний інститут, туризм здатний ефективно сприяти розв'язанню актуальних соціальних, моральних і культурних проблем в нестабільній соціальній ситуації, виробляти нові програми і стратегії забезпечення якісно нового рівня суспільного розвитку. Створюючи нові робочі місця, сприяти розв'язанню такої гострої соціальної

проблеми як зайнятість працездатних. Здійснюючи процеси соціалізації та ресоціалізації значних верств населення, туризм виступає одним із впливових чинників олюднення всієї сукупності суспільних і міжособистісних зв'язків. Туризм виконує важливу роль гуманістично орієнтованої кроскультурної комунікації, яка є регулятором взаємодії людей різних соціальних устроїв і відмінних культурних систем. Тим самим робить внесок у становлення комунікативної моралі як етичного пріоритету цивілізації ХХІ-го століття. Разом з тим, туризм впливає на всіх суб'єктів туристичного процесу, формуючи в них підприємницьку, комунікативну, екологічну, етичну та екзистенціальну культуру.

Важливу роль у соціально-філософському аналізі соціоетичної місії туризму стали такі домінуючі аксеологічні екзистенціали як «благо» (добро), «свобода», «спілкування», «відповідальність». Вони є визначальними етичними екзистенціалами туристської поведінки.

В основу дослідження ціннісних орієнтацій в туристичній діяльності покладено принципи морально-ціннісного ставлення до культури (збереження, відновлення та примноження культурних цінностей, зокрема, культурних пам'яток як туристичних атракцій та засобів патріотичного виховання). Поряд з духовними та культурними цінностями розглянуті цінності, які є туристичними ресурсами (природні багатства та матеріальні цінності). Активно переймаючись охороною історико-культурних пам'яток і збереженням природних заповідників, туризм виступає як один із впливових чинників «олюднення» всієї сукупності суспільних і міжособистісних зв'язків, їх облагородження на засадах культури.

Основною базовою потребою існування і розвитку туризму є стабільність. Забезпечуючи своїми можливостями цю потребу туризм тим самим сприяє збереженню суспільного життя в цілому.

Розкрита концептуальна сутність і основні ознаки «відповідального туризму» в сучасних соціальних практиках. Вирішенню цього завдання допоможе сталий розвиток туризму, в основу якого покладено три принципово нові коекзистенційні моделі: екологічна стійкість, соціокультурна усталеність, економічна стабільність.

Основні положення дисертаційного дослідження викладені у таких публікаціях автора:

1. Соляник С.Ф. Демасифікація культури на зламі тисячоліть / С.Ф.Соляник // Наукові записки КІТЕП: Збірник / Редкол.: Пазенок В.С. (голова) та ін. – К.: Знання України, 2002. – Випуск 2. – С. 64-73.
2. Соляник С.Ф. Соціокультурні комунікації й туризм / С.Ф.Соляник // Наукові записки КУТЕП: Збірник / Редкол.: Пазенок В.С. (голова) та ін. – К.: Знання України, 2003. – Випуск 3. – С. 462-467.
3. Соляник С.Ф. Туризм як засіб культурного та духовного розвитку людини / С.Ф.Соляник // Наукові записки КУТЕП: Збірник / Редкол. Пазенок В.С. (голова) та ін. – К.: МАУП, 2006. – Випуск 4. – С. 67-78.

4. Соляник С.Ф. Цінності та ціннісні орієнтації в туристичній діяльності / С.Ф.Соляник // Наукові записки КУТЕП: Збірник / Редкол.: Пазенок В.С. (голова) та ін. – К.: КУТЕП, 2008. – Випуск 5. – С. 237-249.
5. Соляник С.Ф. Проблема свободи у соціальному туристському просторі / С.Ф.Соляник // Наукові записки КУТЕП: Збірник / Редкол.: Пазенок В.С. (голова) та ін. – К. : КУТЕП, 2009. – Випуск 6. – С. 217-233.
6. Соляник С.Ф. Туризм як важливий соціо-етичний чинник суспільного життя / С.Ф.Соляник // Наукові записки КУТЕП: Збірник / Редкол.: Пазенок В.С. (голова) та ін. – К. : КУТЕП, 2010. – Випуск 7. – С. 218-226.
7. Соляник С.Ф. Соціокультурні комунікації в туризмі / С.Ф.Соляник // Пазенок В.С., Федорченко В.К. Філософія туризму: Навчальний посібник. – К. : Кондор, 2004. – С. 227-234.
8. Соляник С.Ф. Комунікативні можливості туризму / С.Ф.Соляник // Туризм у ХХІ столітті: глобальні тенденції і регіональні особливості: матеріали II-ої Міжнародної науково-практичної конференції (10-11 жовтня 2001 р.) / Редкол.: Цибух В.І. (голова) та ін. – К.: Знання України, 2002. – С. 158-160.
9. Соляник С.Ф. Сучасний культурний міф у контексті комунікативної концепції туризму / С.Ф.Соляник // Міфологічний простір і час у сучасній культурі: матеріали міжнародної наукової конференції (12-13 грудня 2003 р.). – К.: Державна академія керівних кадрів культури і мистецтв, 2003. – С. 42-44.
10. Соляник С.Ф. Моделі кроскультурних комунікацій у туризмі / С.Ф.Соляник // Практика сучасного туризму в Україні (праксеологія туризму): стан та перспективи: матеріали VI-х аспірантських читань (23 квітня 2004 р.). – К.: Вид-во «КУТЕП», 2004. – С. 87-90.
11. Соляник С.Ф. Формування кроскультурної поведінки майбутніх фахівців сфери туризму / С.Ф.Соляник // Культура і освіта фахівців туристської сфери: сучасні тенденції та прогнози: матеріали III-ої Міжнародної науково-практичної конференції (13-14 жовтня 2004 р.) / Редкол.: Цибух В.І. (голова), Федорченко В.К. (співголова), Пазенок В.С. (співголова) та ін. – К.: КУТЕП, 2005. – С. 292-297.
12. Соляник С.Ф. Соціокультурні комунікації як поняття філософії туризму / С.Ф.Соляник // Туризмологія: концепції та термінологічно-понятійний апарат: матеріали VII аспірантських читань (20 квітня 2005 р.). – К.: КУТЕП, 2005. – С. 116-122.
13. Соляник С.Ф. Туризм як полікультурна діяльність / С.Ф.Соляник // Полікультуротворча діяльність 2005: матеріали III Міжнародної науково-практичної конференції (26 серпня 2005 р.). – К.: «КЦ» ІМВ НАУ, 2005. – С. 7-9.
14. Соляник С.Ф. Морально-етичні виміри туризму як соціального інституту / С.Ф.Соляник // Практика сучасного туризму: соціальна та

економічна ефективність: матеріали IV Міжнародної науково-практичної конференції (14 жовтня 2008 р.). – К. : КУТЕП, 2008. – С. 309-311.

АНОТАЦІЇ

Соляник С.Ф. Туризм як соціоетичний чинник суспільного життя. – Рукопис.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата філософських наук за спеціальністю 09.00.03 – соціальна філософія та філософія історії. – Національний педагогічний університет імені М.П.Драгоманова. – Київ, 2010.

Дисертація присвячена дослідженню комплексу питань, пов'язаних з феноменом туризму як соціоетичного чинника в умовах нестабільного, перехідного суспільства. Мета дослідження полягає в соціально-філософському аналізі туризму як соціального інституту, що системно впливає на всі сфери суспільного життя, забезпечуючи їх розвиток, ускладнення і вдосконалення. Визначені основні аксеологічні екзистенціали туризму: «благо» (добро), «свобода», «спілкування», «відповідальність».

Показано, що туризм своїми культурними засобами та соціальними орієнтаціями є одним із вагомих чинників узгодження суспільних та індивідуальних інтересів, запровадження коеволюційного типу взаємин суспільства і природи, мінімізації суспільного зла, впровадження антикризової стратегії сталого розвитку, забезпечення миру на Землі. Розкрита концептуальна сутність і основні форми прояву «відповідального туризму» в сучасних соціальних практиках.

Ключові слова: соціоетичний чинник, туризм як соціальний інститут, «відповідальний туризм», стабільний розвиток, соціальні практики туризму, аксеологія туризму, комунікативна культура, туризм як канал «народної дипломатії», «професійна етика», вектори впливу туризму.

Соляник С.Ф. Туризм как социоетический фактор общественной жизни. – Рукопись.

Диссертация на соискание ученой степени кандидата философских наук по специальности 09.00.03 – социальная философия и философия истории. – Национальный педагогический университет имени М.П.Драгоманова. – Киев, 2010.

Диссертация посвящена исследованию комплекса вопросов, связанных с выяснением значения туризма как социоетического фактора совершенствования общества в условиях нестабильного, переходного режима его существования. В диссертации, в социально-философском аспекте раскрывается роль туризма как важного социального института, который системно влияет на все сферы общественной жизни, обеспечивая их развитие, усложнение и совершенствование.

Доказывается, что свою социально-значимую «миссию» туризм выполняет разнопланово. Он способствует развитию социально-экономической сферы общества, функционально совершенствует все системы общественных связей. Туризм существенно влияет на продуктивность всех совместных с ним отраслей народного хозяйства, гармонизирует их взаимоотношения. Туризм является существенным, антикризисным, стабилизирующим фактором общественной жизни. Он принимает активное участие в решении острых экологических проблем. Исключительно важна роль туризма в осуществлении задач гуманизации общественного и индивидуального сознания миллионов участников туристического движения, обогащении содержания программ воспитания молодого поколения. Бесспорна роль туризма как рекреационного и гедонистического социального пространства, в котором реализуются человеческие потребности.

В диссертации отмечается, что влияние туризма на социум широковекторно. В структуре этого влияния выделены: глобализационная (туризм как фактор общецивилизационных процессов, диалог национальных культур); социально-экономическая (повышение уровня жизни, борьба с бедностью); социально-интегративная (образование среднего класса, продуцирование новых социальных ролей, социализация и ресоциализация местного населения, развитие социальной инфраструктуры); культурно-моральная (становление новой «социальной этики», этизация и гуманизация туристического бизнеса) составляющие.

В работе проанализированы основные аксеологические экзистенциалы туризма: «благо» (добро), «свобода», «общение», «ответственность», показана их роль в деле совершенствования всех сфер общественной жизни. Социально-философские, этические установки «цивилизованного» туризма, влияют на всех субъектов туристического процесса, формируют у них предпринимательскую, коммуникативную, экологическую, этическую, экзистенциальную культуру.

Определено, что ядром мотивационной системы «человека путешествующего» (*homo viator*) является «туристическая свобода». Благодаря свободному выбору личность в процессе освоения мира «иногo» самоопределяется и самореализуется.

Подчеркнуто, что туризм является одним из влиятельных каналов трансляции общечеловеческих ценностей добрососедства, взаимопризнания и взаимоуважения, которые фокусируются в морально-культурном общении, образуя «мультикультурное пространство», в котором происходят диалоговые, межиндивидуальные кроскультурные контакты.

Показано, что туризм своими культурными средствами и социальными ориентациями является одним из весомых факторов, согласующих общественные и индивидуальные интересы, внедряющий коэволюционный тип взаимоотношений общества и природы, минимизирующий социальное

зло, обеспечивающий антикризисную стратегию стабильного развития, мир на Земле. Раскрыта концептуальная сущность и основные формы проявления «ответственного туризма» в современных социальных практиках, что имеет непосредственное отношение к социально-экономическому и культурному развитию Украины.

Ключевые слова: социоэтический фактор, туризм как социальный институт, «ответственный туризм», стабильное развитие, социальные практики туризма, аксеология туризма, коммуникативная культура, туризм как канал «народной дипломатии», «профессиональная этика», векторы влияния туризма.

Solyanyk S.F. Tourism as socio-ethical factor of social life. The manuscript.

The thesis for candidate's degree in Philosophy in specialty 09.00.03 – social philosophy and philosophy of history. National Pedagogical Dragomanov University. – Kyiv, 2010.

The dissertation is devoted to investigation of the complex of questions that connected with the phenomenon of tourism as socio-ethical factor of development of society in conditions of unstable transition society. The goal of investigation consist in socio-philosophical analysis of tourism as social institution that systemically influence on all spheres of social life provided their improvement, complication and development. In dissertation are define axiological «existentials» in tourism: beneficial (goodness), freedom, communication, responsibility.

It was shown that tourism according to its cultural means and social orientations is one of the important factor of promotion of peace on Earth, coincidence of social and individual interests, providing of co-evolutional type of connections of society and nature, minimization of social evil, indoctrination of anti-crises strategy of stable development. In dissertation expose conceptual essence and main forms of reveal of «responsible tourism» in modern social practice.

Key words: social-ethical factor, tourism as social institute, «responsible tourism», stable development, social practices of tourism, axiology of tourism, communicative culture, tourism as the canal of «people diplomacy», «professional ethics», vectors of influence of tourism.